

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ƏMƏK VƏ ƏHALİNİN SOSIAL MÜDAFİƏSİ NAZİRLİYİ
ƏMƏK VƏ SOSIAL PROBLEMLƏR ÜZRƏ ELMİ-TƏDQIQAT VƏ TƏDRİS MƏRKƏZİ

МИНИСТЕРСТВО ТРУДА И СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ И УЧЕБНЫЙ ЦЕНТР
ПО ТРУДУ И СОЦИАЛЬНЫМ ПРОБЛЕМАМ

**MƏŞĞULLUQ PROBLEMLƏRİ VƏ MİLLİ ƏMƏK
BAZARLARININ FORMALAŞMASINA
QLOBALLAŞMA PROSESLƏRİNİN TƏSİRİ**

beynəlxalq elmi-praktiki konfransının

M A T E R İ A L L A R I

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции

**ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА
ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ
ТРУДА И ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ**

BAKİ- BAKU
2001

M.H.Məmmədova

t.e.d.

Əmək və Sosial Problemlər üzrə ETTM

Ə.Q.Əliyev

i.e.n.

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
İnformasiya-telekommunikasiya Elmi Mərkəzi**

Əmək bazarının formalaşmasına qlobal elektron mühitin təsiri

İqtisadi inkişafın tənzimlənməsi məsələlərində dövlət orqanlarının fəaliyyət istiqamətlərindən biri də əmək bazarının formalaşması proseslərinə təsir edən qlobal amillərin hərtərəfli öyrənilməsi və nəzərə alınmasıdır.

İnformasiya-telekommunikasiya sahəsinin son illərdəki sürətli inkişafı ilə yaranan Internet texnologiyaları da məhz bu cür amillərdəndir. O, iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan adamların informasiya mübadiləsi aktivliyinə xidmət edən yeni təkmil mühitdir. Bu mühiti yeni informasiya, yaxud elektron, yaxud da kibernetik fəza adlandırırlar. Internet texnologiyalarının ən mühüm xüsusiyyətlərinin, keyfiyyət və imkanlarının iqtisadiyyatda tətbiqi "qlobal bazar meydanı" (global market place) adlanır. Onun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, Internet istifadəçiləri az məsrəflə böyük miqyaslı və intensivlikli informasiya mübadiləsinə malik ola bilir və onlar arasında ənənəvi "bazar meydanı"nda olduğu kimi, hamının hamını görmək və eşitmək imkanı yaranır. Nəticə etibarilə Internet informasiya fəzası (elektron, kibernetik) ənənəvi iqtisadiyyatdan fərqlənən yeni iqtisadiyyatın, iqtisadi münasibətlərin və yeni əmək bazarının yaranmasına səbəb olur. Belə ki, informasiya-telekommunikasiya texnologiyalarının müasir inkişafı iqtisadi fəaliyyət üçün yeni qlobal elektron mühiti formalaşdırır. Belə qlobal mühit "qlobal şəbəkə iqtisadiyyatı" (global networked economy) adlanır. Bu elə mühitdir ki, burada iqtisadi fəaliyyət

tin həyata keçirilməsi üçün istənilən hər hansı fiziki və hüquqi şəxs ən az xərclə digəri ilə kontakt yarada bilər. Bu isə öz növbəsində iqtisadi sistemin təkamülünə, yeni əmək bazarlarının formalaşmasına və onunla əlaqədar tənzimləmə mexanizmlərinin, təşkilati və şəbəkə strukturlarının əmələ gəlməsinə, son nəticədə isə daha çox üfqi əlaqələrə əsaslanan sahəsiz şəbəkə iqtisadiyyatının yaranmasına səbəb olur.

Internetin interaktiv imkanlarının genişlənməsi ilə paralel olaraq onun vasitəsilə həyata keçirilən iqtisadi fəaliyyətin xüsusiyyətləri, miqyası və əhatə dairəsi də genişlənir. Internet vasitəsilə nəinki reklam işləri, həmçinin abunə, ticarət, xidmət və s. kimi işlər də yerinə yetirilir. Hesab edilir ki, Internet vasitəsilə elə kateqoriyalı işlərin, xidmətlərin, məhsulların ticarəti daha səmərəlidir ki, onları almaq üçün həqiqətən də görmək zəruri deyil. Internetdə iqtisadiyyatın bəzi bölmələri üçün qlobal bazar mühiti kimi yeni xidmət sektoru yaradılmaqdadır. Ona görə də Internet vasitəsilə biznes təşkil etmək üçün aşağıdakı yeni keyfiyyət və xüsusiyyətlərdən istifadə olunmalıdır: a) virtual iqtisadiyyatda xidmət və əmtəə istehsalçısına potensial müştərinin və istehlakçının daha yaxşı məlum olması; b)rəqabətin daha da kəskinləşməsi; v) təklifin qeyri məhdud olması; q)müştəri ilə daimi kontaktdan və əks əlaqədən səmərənin əldə edilməsi; d)müştərinin arzu və istəyinə istiqamətlənmə; e)“istehlakçı cəmiyyəti və iqtisadiyyatı”nın formalaşması tendensiyasının güclənməsi; i)interaktiv imkanları çox olan virtual iqtisadiyyata müvafiq yeni iqtisadi institut və münasibətlərin formalaşması.

Internetdə mövcud olan yüzlərlə pulsuz informasiya sistemləri (Yahoo, Infoseek və s.) lazımı istehsalçı, əmək bazarı və ya partnyor haqqında müvafiq informasiyaların operativcəsinə əldə olunmasına imkan verir. Bu xüsusiyyət biznesdəki ənənəvi vasitəçilərin gələcəyinə, əmək bazarındakı dəyişikliyə təsir edir və istehsalçıların qeyri-istehsal xərclərinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Eyni zamanda belə bir şəraitdə informasiya çoxluğu yarana bilər ki, onun çoxluğu ən lazımlısını

seçməyə çətinlik yaradır. Ona görə də Internetdə istifadəçilər üçün elə xidmət növləri yaradılır ki, onların istəyinə, fərdi maraqlarına uyğun ən lazımlı informasiyalar, kontaktlar seçilsin və istifadəçiyə təqdim edilsin (misal üçün: www.yahoo.com, www.backweb.com və s.). Bu cür xidmət növü əsasən iki istiqamətdə inkişaf edir: 1) istifadəçi yalnız ona lazım olan informasiyanı ilk mənbədən alır; 2) istifadəçi az xərclə Internetdə özünün məxsusi kanalını açır. Bu imkan milyonlarla müstəqil informasiya kanallarının yaranmasına səbəb olur. Nəticədə müxtəlif periodik nəşrlərlə və informativ məhsullarla məşğul olan biznes növü ciddi dəyişikliyə uğrayır. Bu cür dəyişikliklər isə əmək bazarının formalaşmasını tənzimləyən mexanizmlərdə müvafiq amillərin nəzərə alınmasını zəruri edir.

Ümumiyyətlə, iqtisadi subyektlərin Internet texnologiyaları fəzasından istifadəsinin və inkişafının mühüm istiqamətlərini belə səciyyələndirmək olar:

- ümumi virtuallaşma (virtual firmalar, şöbələr, iş yerləri);
- müxtəlif standartlı şəbəkə proqram təminatının uzlaşması üçün informasiya texnologiyalarının mərkəzləşməsi;
- biznesin ikişafı üçün şəbəkə infrastrukturunun qurulması;
- Internetin yeni imkanlarından istifadəsini bacaran mütəxəssislərin işə cəlb olunması;
- daxili korporativ (intranet) şəbəkələrin işlənilməsi;
- müəssisələr arasında elektron kommersiyanın inkişafı;
- sifarişçinin tələblərinə kütləvi uyğunlaşma və istiqamətlənmə;
- ştatdankənar əməkdaşlardan qısa müddətli kontraktlar əsasında istifadə olunması (outsourcing, outtasking);

■ telekommunikasiya haqqında yeni şərait və imkanlara müvafiq olaraq qanunvericilik aktlarında dəyişikliklərin edilməsi və s.

Internet texnologiyalarının iqtisadiyyatda tətbiqi həmin sahələrin modernləşməsinə səbəb olur. Belə ki, İnternetin ticarətdə tətbiqi "teleticarət", "elektron kommersiya", E-biznes kimi, əmək münasibətlərində tətbiqi isə "teleiş" kimi sahələrin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Tədqiqatlar göstərir ki, yaxın onillikdə inkişaf etmiş ölkələrdə iqtisadi subyektlərin demək olar ki, 90%-i öz fəaliyyətlərini İnternet texnologiyaları əsasında quracaqdır. Ona görə də yeni iqtisadi münasibətlərin o, cümlədən əmək bazarının formalaşmasında və respublika üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən məşğulluq probleminin həllində bu faktoru nəzərdən qaçıрмаq olmaz.